

MURAD WILFRIED
HOFMANN
(1931-2020)

ŞUAYİP SEVEN
DR.
ANKARA SOS. BİL. Ü.

Yeni idrak ettiğimiz 2020 yılının Ocak ayında Avrupalı Müslümanların en büyük simâlarından biri olan Murad Wilfried Hofmann'ı kaybettik. Estetik, felsefe, hukuk ve diploması üzerine kurulmuş bir hayatın İslâm ile buluşmasıyla ortaya çıkan güzelliği Hofmann'ın 89 yıllık ömründe görebiliriz. Entelektüel zenginliği ve diplomatlık vakârı ile İslâm'ın son elli yıl içinde sadece Almanya'da değil, belki de tüm dünyada en sade ve temiz sedâlarından bir simâ idi Hofmann. O, eserlerinde İslâm ilahiyatının akademik tartışmalarından uzak durmuş; Almanya ve Avrupa'daki entelektüel çevreye İslâm'ın evrensel mesajını aktarmayı ve Müslüman azınlığa İslâmî öz güveni aşlamayı hedeflemiştir. Almanya'da geçen uzun denilebilecek yaşamında sadece bu satırların yazarına değil, birçok Müslüman'a ilham kaynağı olmuştur. Nitekim 2016 yılında Bonn'da evinde ziyaret ettiğim İstanbul aşığı bu büyük mütefekkirin Türkiye'de az bilinen hayatı ve hakikat arayış serüveni kapsamlı bir vefeyât yazısını çoktan hak etmektedir.

Wilfried Hofmann 6 Temmuz 1931'de Almanya'nın Aschaffenburg şehrinde dünyaya geldi. Bildiği doğru uğruna risk almaktan çekinmeyen tabiatını henüz on üç yaşında Nazi zulmünün zirve olduğu bir dönemde cizvit gençlik grubuna üye olmasında görüyoruz. Ev hanımı olan annesinin aracılığıyla girdiği bu gayr-ı resmi teşkilatlanmada nazi yönetiminin haksızlıklarına karşı çevresini bilinçlendirmeye çalışmıştır. Matematik profesörü olan babasının sayılar dünyasına ne yazık ki aile ve toplum gibi konuların pek fazla nüfuz etmemesinden oğlu hayıflanırdı. Hofmann, lise tahsilini sınıf birincisi olarak bitirir. Ardından 1950'de burslu öğrenci olarak Amerikan'ın Schenectady şehrinde sosyoloji, iş hukuku ve anglo-amerikan edebiyatı okumaya başlar. Sonra yurduna dönerek 1955 yılında Münih'te Hukuk Fakültesini bitirir. Bundan iki yıl sonra yine aynı fakültede doktorasını tamamlar. 1960'da Harvard Law School'un karşılaştırmalı hukuk bölümlerini bitirdikten sonra Almanya Dışişleri Bakanlığı'nda genç ama yetkin bir diplomat olarak göreve başlar. Uzun yıllar boyunca yürüttüğü NATO enformasyon direktörlüğü görevinden sıkılan Hofmann, dönemin dışişleri bakanı Hans-Dietrich Genscher'in desteği ile atandığı büyükelçilik görevini, 1987-1990 yılları arasında Cezayir, 1990-1994 yılları arasında Fas Büyükelçisi olarak yürüttü.

Murad W. Hofmann, İslâm ile buluşmasını kendi estetik ve felsefi zevkinin zirveye ulaşması şeklinde tarif etmiştir. Henüz üniversite yıllarında tanıştığı bale sanatını, daha sonraki yaşamında bir bale eleştirmeni olarak uluslararası platformlarda jüri üyeliği yapacak kadar derinleştirmişti. Hofmann, müslüman olduktan sonra estetik algısında bir değişiklik olup olmadığı yönündeki soruları; "Allah güzeldir, güzelliği sever" diyerek karşılarken, "İslâm'da güzellik algısının (cemâlin) kemâl bulduğunu" ifade eder. Daha İslâm ile tanışmadan önce, tatları birbirine çok yakın şarapları gözü kapalı ayırt edebilen Hofmann, müslüman olduktan sonra alkolü Karl Marx'ın ifadesini kullanarak "toplumun afyonu (Opiums fürs Volk)" olarak nitelemiştir. Schoppenhauer, Kant, Karl Marx, Max Weber, Friedrich Nietzsche, Friedrich Hegel ve Lüdwig Wittgenstein gibi pek çok filozo-

Resim: 12.12.2015 Almanya'nın Bonn şehrinde çekildi.

fun kitaplarını okumuş ve 1980 yılında Müslüman olana kadar kendisini agnostik olarak tarif etmiştir. Hofmann'ın analitik felsefi düşünceye olan ilgisini oğlunun on sekizinci doğum gününe doğum günü hediyesi olarak yazdığı "Ein philosophischer Weg zum Islam (İslâm'a Giden Felsefi Bir Yol)" adlı çalışmasında görmekteyiz. Bir yıllık bir çalışma sonucu kaleme aldığı bu kitap, Hofmann'ın müslüman oluşunun felsefi arka planına tanıklık etmektedir.

Müslüman oluşunu uzunca devam eden fikrî ve manevî bir arayışın neticesi olarak kabul eden Hofmann'ın İslâm'a ilk somut ilgisi, Cezayirli Müslümanların Fransız askerlerinin zulümlerine karşı göstermiş oldukları manevi direnişi ile başlar. Sekiz yıl süren Cezayir bağımsızlık hareketinde Hofmann'ın ifadelerine göre bir milyon Ceza-

Yirli Fransız askerleri tarafından öldürülmüş ve 10 milyon olan Cezayir nüfusu dokuz milyona düşmüştür. Fransız askerlerinin bu zulmüne Almanya'nın Cezayir büyükelçiliğinde henüz genç bir ateşe olarak tanıklık eden Hofmann, Cezayirli Müslümanların gösterdikleri bağımsızlık mücadelesinin manevi kaynağının Kur'an'ı Kerim'den mülhem olduğunu tesbit etmiştir. İngilizce'nin yanında konferans verecek kadar Fransız diline de hâkim olan Hofmann, Kur'an-ı Kerim'i Le Coran (O. Pesle/Ahmed Tidjani, Paris 1954) adlı Fransızca tercümesinden başından sonuna kadar okumuştur. İslâmî literatür ile irtibatını Kur'an ile başlatan Hofmann, ardından Müslüman olana kadar yaklaşık iki yüz kitap okuduğunu bir röportajında belirtmiştir. Saydığımız batı dilleri yanında Türkçe ve Arapça da bilen Hofmann, herhangi bir ilahiyat eğitimi almaksızın kendisini yetiştirmiştir. Kur'an ile olan irtibatını Max Henning'in Almanca Kur'an tercümesini dil ve içerik olarak yeniden düzenleyip yayımlaması ile taçlandırmıştır. Hofmann, 1998'de İstanbul'da Çağrı Yayınları'nda yayımladığı bu Kur'an tercümesini sonraları en önemli eserim diye niteleyecektir. Kur'an'da kendisini en fazla etkileyen ayetin arada hiç bir bağlantı olmadan direkt Allah ile olan irtibata yapılan çağrı olduğunu söylemiş; "Hiç kimse bir başkasının yükünü çekmeyecektir" ayetinden özellikle etkilendiğini dile getirmiştir. Hofmann, bu ayetin Hıristiyanlıktaki aslı günah fikrini boşa çıkardığını özellikle belirtmiştir. Kur'an'da akletmeye ve tabiatı gözlemlemeye yapılan vurgudan müteessir olan Hofmann İslâm'da aklın imanla olan uyumuna hayran kaldığını açıkça belirtmiştir.

O, Kur'an'ın tevhid inancına vurgusu karşısında Hıristiyan teolojisinin çaresizliğini şu ilginç karşılaştırma ile dile getirir:

"Bir Müslümanın dilenecek kadar fakir, okuma-yazma bilemeyecek kadar eğitimsiz ve sadece İhlâs ve Fâtiha sûrelerini tanıyacak kadar Kur'an'dan uzak kaldığını farz etsek bile bu Müslüman, "tanrının oğlu", "tanrının annesi", "üç kişili tanrı", "aslı günah", "günah çıkartma", "tanrının yeryüzündeki kutsal etkinliği" ve "papanın yanılmazlığı" gibi hususlarda konuşan her gayr-ı müslimin karşısında kendisini bir kral ve bir bilgin gibi üstün hisseder. Okuma bilmeyen bu fakir Müslüman sadece "Allah'tan başka ilah yoktur" der ve bu tevhid inancı sayesinde kendisinin birçoklarının hala içerisinde kaldıkları ne kadar büyük bir cehâlet geride bıraktığını bir kez daha anlar."

Hofmann yazdığı kitaplar ve vermiş olduğu pek çok konferansta İslâm'da kader inancının geçmişe yönelik olduğunu, Müslümanların geleceğe yönelik hayatları için akletme ve çalışmaya çağrıldığını özellikle vurgulama gereği duyar. Doğru kader anlayışının önemini Hofmann, üniversite yıllarında Amerika'nın Mississippi eyaletinde geçirdiği ağır trafik kazası ile ilişkilendirir. Günlüğünde anlattığına göre, bir yolculuk esnasında karşı taraftan gelen alkollü bir sürücünün aracıyla, kendisinin içerisinde bulunduğu arabanın kafa kafaya çarpışması neticesinde Hofmann, on dokuz dişini kaybetmiş, yüzü tanınamayacak kadar bozulmuş ve vücudunun birçok yerlerinde kırıklar oluşmuştu. Kazada sadece kafa bölgesinden darbe almadığından dolayı hayatı tehlikeden kıl payı kurtulan Hofmann kendisini muayene eden cerrahın şu ifadesini şöyle aktarır:

"Böylesi bir kazadan insan sağ kurtulamaz. Güzel İnsan! Anlaşılan, Tanrının seninle geleceğe dair çok özel bir planı var! (Einen solchen Unfall überlebt man nicht. Mein Lieber, Gott hat mit Dir noch etwas ganz besonderes vor!),

Hofmann'ın İslâm düşünürleri arasında özellikle İbn Rüşd'den ve İbn Haldûn'dan etkilendiği görülür. O açıkça İbn Haldûn'u tarih felsefesi ve sosyolojinin babası olarak niteler. İbn Haldûn'un akılcılığına hayran kaldığını söyler ve "kim hala İslâm'ın gelişmeyi engelleyen bir din olduğunu düşünüyorsa, kendisine yapacağı en büyük iyilik, İbn Haldûn'un mukaddime'sini okuması olacaktır" der. Hofmann İbn Haldûn'u, Karl Marx, Max Weber, Friedrich Nietzsche ve Friedrich Hegel gibi batılı düşünürlerle mukayese ettikten sonra İbn Haldûn'un bir çok açıdan sözü edilen düşünürlerin fevkinde olduğunu ifade eder. Karl Marx değil, ondan yüzyıllar önce yaşamış İbn Haldûn'a atır şu sosyolojik tesbit diye ekler Hofmann; "İnsanların gelirlerindeki farklılık onları çevreleyen şartlardaki farklılığın bir sonucudur (Die unterschiedlichen Bedingungen zwischen den Menschen sind das Resultat ihres unterschiedlichen Broterwerbs.)"

Bu arada Hofmann, XVIII. yüzyılın yetiştirdiği batılı filozofları arasında kimilerinin öngördüğü İslâm'a yönelik pozitif düşüncelere her defasında parmak basmıştır. Voltaire'in "Mahomet" adlı dramında kilisenin despot din anlayışına karşı İslâm'ın Allah ile insan arasına kimseyi kabul etmeyen özgürlükçü tevhid inancını önelemesi, Lessing'in "Nathan der Weise" da üç dinin temel değerlerde birleştiğine yapılan vurgu ve Goethe'nin "West-östlicher Divan"ında İslâm'a ve Müslümanlara göstermiş olduğu sempatik bakış, Hofmann'ın yazıları ve konuşmalarında öne çıkarttığı konular arasında yerini alır. Bununla Murad Hofmann, İslâm'ın aydınlanmacı düşünceye ve Avrupa'ya yabancı olmadığını, hem düşünce hem de pratikte İslâm'ın Avrupalının bir parçası olduğunu söylemiştir. O, bu düşünceleri ile her şeyden önce, Avrupa'daki göçmen müslümanlara "Avrupa'ya ve Almanya'ya Müslüman kimlikleri ile yabancı olmadıkları" özgüvenini kazandırmayı hedeflemiştir.

Kendisini daha önce Ludwig Wittgenstein tesirinde kalmış bir agnostik olarak gören Wilfried Hofmann, 25 Eylül 1980 tarihinde Bonn'da kelime-i şahadet getirerek müslüman olmuş ve o zamanki Türk eşi Bülbün Uz'un isteği üzerine isminin başına Murad Ferid adını eklemiştir. Murad Hofmann amerikalı eşi Elizabeth Ann Griffith'in vefatından sonra 1972 yılında evlendiği meşhur arp sanatçısı Bülbün Uz ile 2002 yılına kadar evli kalmıştır. Hofmann daha sonra üniversite yıllarında tanıştığı Bulgar bale sanatçısı Iskra Zankova ile evlenmiş ve Bonn'daki eşinin evinde vefât etmiştir.

Hofmann, yazılarından en çok etkilendiği kişilerden Muhammed Esed ile ilk defa 1985'de Lizbon'da görüşme imkânı bulur. Ana dilinde yapmış oldukları bu görüşmede Hofmann, Muhammed Esed'e 1930'lu yıllarda İslâm dünyası hakkındaki öngörüsünü hatırlattığını söyler. Buna göre yakın gelecekte batılı ve komünist ateizm geçerliliğini yitirecek ve bunların yerini İslâm alacaktır. Esed, Müslümanların mevcut durumunun kendisinin öngörüsünden çok uzak kaldığını belirtmekle birlikte, Hofmann'a ümitsiz olmaması gerektiğini tembih eder: "Allah sabredenlerle beraberdir" (2/153), Allah için imkansız bir şey yoktur. Hofmann, Muhammad Esed'i batı dünyası için son yüz yılın en önemli müslümanı olarak görmüştür. Muhammed Esed'in İngilizce Kuran Tercümesini özellikle dip notlarda vermiş olduğu bilgiler ve yapmış olduğu yorumlar açısından beğenen Hofmann, Esed'i yorum kısmına ait bilgileri direkt tercümede kullanmış olmakla eleştirir. Lizbon'daki bu buluşmadan sonra Hofmann, Esed'i Fas'da evinde bir kaç defa ziyaret etmiştir. Hofmann, her ne kadar Esed'le görüşmesinden önce müslüman olmuş olsa da, düşüncelerinin kendisi üzerinde etkisine işaretten Muhammed Esed'i "kendisinin İslâm'a doğmasına yardımcı

